

La Casa-escuela Pueblo de Cuba. Una colònia infantil per a nens refugiats de la Guerra Civil a Sitges (Donació Rosa Maria Puiggròs)

El 28 de juliol de 1999 la Senyora Rosa Puiggròs va fer donació al Museu d'Història de Catalunya d'un conjunt de documents relacionats amb la colònia escolar de nens espanyols refugiats a la localitat de Sitges, durant els anys 1938-1939. Aquesta documentació va ser recollida per la Senyora Berta Portuondo, de L'Havana, per tal de dipositar-la al Museu d'Història de Catalunya.

La donació consta de:

- Un àlbum de 106 pàgines en paper, enquadernat amb cobertes de cartolina fina de color verd, relligades amb un cordillet de llana marró, rematat amb una borla feta amb el mateix cordill. A la coberta hi ha manuscrit amb tinta blava, vermella i violeta: "A nuestra buena Madrina" Cada una de les planes conté un text manuscrit i una il·lustració infantil. Algunes de les fulles duen imprès un segell de color blau.
- Sis targetes postals impreses de la colònia escolar amb fotografies dels infants realitzant diferents activitats. Aquestes targetes es venien per tal de recollir finançament per la colònia.
- Un conjunt d'autobiografies en fulls manuscrits per els infants titulats " Historia de mi vida" sense enquadernar.
- Una fotografia de 1969 a Cuba, on es pot identificar a Dolors Ibárruri, la professora Rosa Pastora Leclere i un grup de cubans que havien finançat la colònia escolar durant la Guerra Civil, per mitjà de la Asociación de Auxilio al Niño de Pueblo Español.
- Finalment un conjunt de fotocòpies que són el resum de les redaccions dels infants i que servien de guió per fer emissions radiofòniques emeses a Cuba en suport a la República Espanyola.

La evacuació dels nens en temps de guerra:

L'octubre de 1936, Madrid ja estava en perill i es va imposar la necessitat de protegir tant als seus habitants com a les persones que, fugint del conflicte, es van refugiar a la capital de la República. Per aquest motiu el govern crea un Comité de Refugiats que tenia la missió evacuar a la població civil, nens, dones i vells.

La evacuació dels nens es va fer en un primer moment de forma desordenada i per iniciativa d'institucions com l'Auxili Vermell Internacionals, la Diputació, l'Ajuntament i el Ministeri de Sanitat a través de la Direcció de Asistencia Social que finalment va ser la encarregada dels refugiats i de l'evacuació.

L'evacuació de les zones de guerra va resultar extremadament dolorosa i incòmode. S'aprofitava qualsevol mitja de transport per allunyar als infants dels horrors de la guerra. Hi ha molts testimonis que recolzen aquest fet, camions que s'aprofitaven, llargues caminades a peu...

Degut a que la majoria de nens refugiats estaven escolaritzats poc a poc el Ministerio de Instrucción Pública es va anar fent càrrec de l'evacuació dels nens i a partir del gener de 1937 va desenvolupar una tasca educativa completa ja que, a part de cobrir les necessitats bàsiques de l'infant pel que fa a l'aliment, la salut i l'educació, va procurar donar als nens estimació i confort emocional amb la habilitació del Sistema de Colònies.

Els motius per els que les Colònies es van instal·lar al llevant i Catalunya, van ser variades. En primer lloc el clima de la zona mediterrània era molt adequat per poder passar el rigorós hivern, per altra banda era una zona de pau on s'havia sufocat la revolta i finalment perquè ja existien tant a València com a Catalunya les anomenades Colònies d'Hivern que funcionaven normalment des de principis de la República.

Les colònies infantils:

Com ja hem esmentat, en el sector republicà, la fórmula de les colònies infantils va ser la més emprada i de més èxit per allunyar els nens dels horrors de la guerra. En acabar la guerra alguns havien quedat orfes, i en altres casos, van trigar molts anys a tornar a veure els seus pares, o ja no els van arribar a veure més.

La Generalitat entenia que el cas dels infants d'aquestes colònies eren competència seva, com ho eren la resta de refugiats en general, i volia exercir aquestes competències mitjançant el Consell Nacional de la Infància Evacuada, però això creà un conflicte amb el Govern de la República, que tenia clar que era a ell a qui pertocaven les competències sobre infants, a través del Ministerio de Instrucción Pública y Sanidad. Finalment les dues institucions van aconseguir coordinar-se mitjançant l'ajut al finançament per part de Ministerio.

Davant la necessitat d'instal·lar de forma urgent una gran quantitat de colònies infantils a Catalunya, per a poder-hi evacuar els infants de Madrid i d'altres zones d'Espanya, el Servei d'Assistència Infantil de la Generalitat va elaborar un pressupost tipus de quant costava muntar una colònia infantil a Catalunya per 20 nenes amb tots els elements necessaris. El cost es quantificà en 10.268,50 pessetes i el seu manteniment es xifrava en unes 3.000 pessetes al més.

La ciutat infantil a Sitges i la Casa-escuela Pueblo de Cuba

La Casa-escuela Pueblo de Cuba va formar part d'un projecte més ampli anomenat La Ciutat Infantil, localitzat a la vila de Sitges i que tenia com a missió ajudar a les famílies que fugien de les zones castigades per el conflicte de la Guerra Civil espanyola.

Concretament van promoure l'acolliment d'uns 1.350 nens refugiats procedents del front i de les zones més afectades pels bombardejos.

Aquest fet no era totalment nou al municipi ja que a principis de la guerra, la ciutat de Sitges ja va acollir famílies senceres originaries sobretot de Madrid i del nord de la península malgrat la relació amb la població no va ser idíl·lica ni exempta de conflictes sobretot produïts per l'escassetat de béns de primera necessitat.

El projecte de la Ciutat Infantil es començà a gestar l'estiu de 1937 amb la intenció de reorganitzar la situació dels refugiats a la vila. El 22 de març de 1938 es va signar, entre l'ajuntament de Sitges i el Ministerio de Instrucción Pública, un conveni pel qual es posarien a disposició del ministeri 45 xalets que podrien allotjar uns 1.350 nens refugiats. Aquesta acció era considerada un projecte important i la intenció era que perdurés en el temps. Es pretenia que, un cop acabada la guerra, quedés permanentment a Sitges un grup d'unes 10 cases en les quals s'oferís a la comunitat escolar la possibilitat de gaudir, de manera fixa i regular d'unes colònies infantils.

L'1 de maig de 1938 el projecte es va anunciar públicament en un acte al teatre Prado - en aquells dies Casa del Pueblo-, en presència de Joan Puig Elies, subsecretari d'Instrucción Pública. L'Ajuntament de Sitges havia de posar a disposició del Ministerio 45 cases per a colònies escolars i aquests pagaria un preu convingut. El 4 d'abril s'entregaren els 10 primers xalets, entre ells, Can Vilella.

El Ministerio de Instrucción Pública es va posar d'acord amb les organitzacions d'ajuda a la infància de la Generalitat, per anar cedint els espais a diferents institucions sovint finançades des de l'estranger; com la cubana Asociación de Auxilio al Niño de Pueblo Español o a la Foster Parent's Plan.

Aquestes cases de colònies foren inaugurades el 31 de maig de 1938 per Segundo Blanco, ministre d'Instrucción Pública, amb la voluntat de donar seguretat, sostre i educació a nens i nenes arribats del front o colpits per la guerra i educar-los d'acord amb l'ideari republicà basat en: la laïcitat, la coeducació i l'escola activa, en la qual la platja i la natura tenien un paper molt important.

Can Vilella. La Casa-escuela Pueblo de Cuba

Es un edifici emblemàtic noucentista situat a primera línia de mar, al passeig marítim de Sitges. L'any 1919 es va encarregar la construcció a l'arquitecte reusenc Joan Rubió com a residència d'estiueig de la família fins la dècada dels anys 30 i posteriorment, entre el 1938 i 1939, es va cedir a la Asociación de Auxilio al Niño del Pueblo Español com a espai d'acollida per a infants refugiats de la Guerra civil.

La Asociación de Auxilio al Niño del Pueblo Español va ser una associació cívica fundada a l'Havana el febrer de 1937 i que havia dut a terme accions per recaptar diners i béns d'ús quotidià: roba, sabates, llet en pols, material escolar, per enviar-los a l'Espanya republicana i ajudar a la infància; però la decisió més important fou ocupar-

se d'una casa a Sitges en la qual els infants refugiats poguessin ser educats i créixer amb normalitat dins un context bèl·lic.

S'encarregà la feina sobre el terreny a la mestra i pedagoga Rosa Pastora Leclerc, que va considerar-ho com un repte personal. Rosa Pastora, que tenia ja 50 anys i una llarga trajectòria en l'àmbit educacional, s'involucrà de tal manera en aquell projecte que n'esdevingué l'ànima.

Rosa Pastora Leclerc fou la primera mestra internacionalista cubana dedicada no només a l'educació de fills d'obrers i camperols a Cuba, sinó també a la participació com mestra internacionalista durant la Guerra Civil Espanyola.

Neix a Cardenas, província de Matanzas, el 30 de març de 1888. Els seus primers aprenentatges els fa a la seva ciutat natal essent una nena que destacà pel seu interès per l'ensenyament i l'aprenentatge. La seva família va inculcar-li l'amor per el poble i el seu país, així com els valors del companyonia, honradesa i l'amor pel treball col·lectiu i creatiu.

Al setembre de 1903, només amb 15 anys, exerceix de mestra a la colònia "Favorito" del municipi de Martí on imparteix coneixements de lectura i escriptura als fills dels camperols i en el seu temps lliure, ensenya a llegir i escriure als talladors de canyes sucre de la colònia.

El juliol de 1904 s'inscriu com alumna a l'Escola Normal d'Estiu de Cárdenas i al 1919 guanya les oposicions de mestra de primària a la capital de la república treballant a les escoles dels barris de Regla, el Calvario i Mantilla.

El període entre els anys 1923 i 1930, Rosa Pastora es vincula a la lluita amb els líders estudiantils revolucionaris Julio Antonio Mella, Rubén Martínez Villena, Pablo e la Torrente Brau, Juan Marinello i altres homes i dones que lluitaven contra la reacció interna, contra l'imperialisme i per les transformacions necessàries del sistema polític imperant al país.

Va establir una relació directa amb els militars del Partit Comunista, del Directori Estudiantil, amb els de la Liga antimperialista i amb els membres de esquerra del front femení. Als anys 1923 i 1925, participa en el primer i segon Congreso Nacional de Mujeres, en el que va mostrar un gran interès per reivindicar els drets de la dona i els infants.

Entre els anys 1936 y 1937, Rosa Pastora desenvolupa la seva activitat a Mèxic i participa a la III Conferència Iberoamericana d'Educación, on desenvolupa el seu programa de renovació pedagògica.

Sota l'emparedament i la direcció de Rosa Pastora, Can Vilella acollí, a partir de maig de 1938, entre 50 i 75 nens de 4 a 16 anys vinguts tant del front de la guerra com de ciutats assolades pels bombardeigs. Molts d'ells tenien els seus pares lluitant al front o la família en perill per la imminència de l'avanç franquista. A Can Vilella els nens refugiats van rebre una educació adequada i també roba i alimentació saludable.

Rosa Pastora Leclerc va buscar recursos arreu on va poder, i amb la seva dedicació va fer de Can Vilella un centre de referència.

Malgrat tot, la vida a la colònia era plàcida i s'hi gaudia d'una tranquil·litat poc comuna en aquells dies. Les activitats que s'hi feien mantenien els nens ocupats i aprenent. Descobrien un entorn nou, la platja, que molts d'ells no havien conegut mai. Amb l'ajuda econòmica que proporcionava el poble cubà arribaren a gaudir d'un òmnibus que van compartir amb les altres colònies i afavoria la relació entre les diferents cases d'acollida.

Els mestres encoratjaven als nens a fer redaccions sobre el que havien viscut i sobre com els agradaria que fos el futur un cop acabada la guerra esperant que tot tornés amb una idíl·lica normalitat amb les seves famílies. Les cartes que enviava la mestra a Cuba eren difoses per la premsa i la ràdio i explicaven les dificultats del dia a dia, les dramàtiques situacions que van viure aquells nens, però també la il·lusió i empena que tenien per realitzar la seva tasca.

El projecte s'acabà de manera sobtada el 16 de gener de 1939 quan l'exèrcit franquista avançava i un camió de la Generalitat de Catalunya va arribar a Sitges a la nit i es va emportar els nens refugiats, fos quina fos la institució que els acollia i dividits en diferents grups van passar la frontera amb França el 29 de gener. Molts d'ells van fer el pas a peu, portant a sobre les poques pertinences que tenien i sense els seus mestres i cuidadors. Inicialment foren acollits a França i després a Bèlgica per simpatitzants de les organitzacions que els cuidaven. En el moment de la sortida dels nens de Sitges, Rosa Pastora es trobava a Cuba recaptant fons per a l'organització i en saber de la fugida i del camí dels nens cap a l'exili va decidir viatjar a França i portar-los a Cuba, la qual cosa va ser negada pel govern Cubà.

Sembla ser que des de Bèlgica, alguns nens s'escrivien amb la seva mestra a la qual li deien "Nuestra querida Madrina" per explicar com havien viscut les tristes jornades de camí cap a l'exili i la voluntat d'anar a Cuba tal com escriu Berta Arocena en un article publicat a la revista Bohemia, titulat "*Por el cielo de Sitges ha pasado un avión*".

"Madrinita, si por casualidad fuéramos a Cuba, podría harme este favor tan amorosos de traerme a mis Hermanas, las pequeñas, porque mi madre antes de evacuar me dijo que no las dejara de mi mano y ahora no sé donde paran y yo estoy muy triste por no tenerlas a mi lado"